

Mots, proverbis i frases fetes sobre el món del menjar i el beure

Des de fa anys vaig apuntant mots, proverbis i frases fetes sobre el món del menjar i el beure, la majoria recollits a les nostres comarques, de diversos registres orals i escrits. Aquests tipus de sentències contenen un ensenyament; són la sal i el pebre d'una llengua, un llibret de saviesa casolana.

Text i fotos > PEP VILA

Enamorat com estic de la meua llengua, vull donar-vos a conèixer una petita mostra de mots, proverbis i frases fetes sobre el món del menjar i el beure. Les fonts d'on els he extret són ben diverses: en primer lloc, recullen memòries orals individuals, però també n'hi ha de procedents de registres escrits diversos, de documentació literària i d'arxiu, sobretot. Quan ho he trobat convenient, hi he inclòs una explicació del sentit que, a voltes, potser no és prou entenedor. N'hi ha de difícils, de mal precisar; d'altres són falsos i contradictoris. Més d'una expressió duu implícita una càrrega de moralitat, una dosi de contenció, atès el pes de les privacions, l'ensenyament i les institucions religioses d'aquell temps. Totes, però, expressen matisos de la psicologia dels pobles.

A
A Cadaqués, menges carn un cop al mes. A carn dura, dent aguda.
A qui es menja el madur, fes-li rosegar el dur.
A qui no mata porc, ningú li dona botifarres.
A s'Agaró, figues de dol de bacó; de tot l'Empordà és la millor.
A s'Agaró, figues en abundor.
Acabar els anissos. [Quedar-se sense diners.]
Allí on vegis un ram, senyal que hi venen mam. [En els segles XVI i XVII, a les portes de les tavernes i els hostals

dels pobles i les ciutats hi havia un ram penjat per indicar que s'hi podia consumir vi i aiguardents.]
Amb bona o mala pitança, no faltis a la temprança.

Anar a sopar amb sant Pere. [Morir-se.]

B
Beure a xerric. [Beure a galet fent fressa.]
Bo és poc vi, molt és verí.

C
Caragols sense picant, no se'ls menja ni un sant.

Carn fa carn, pa fa panxa i el vi mena a la dansa.

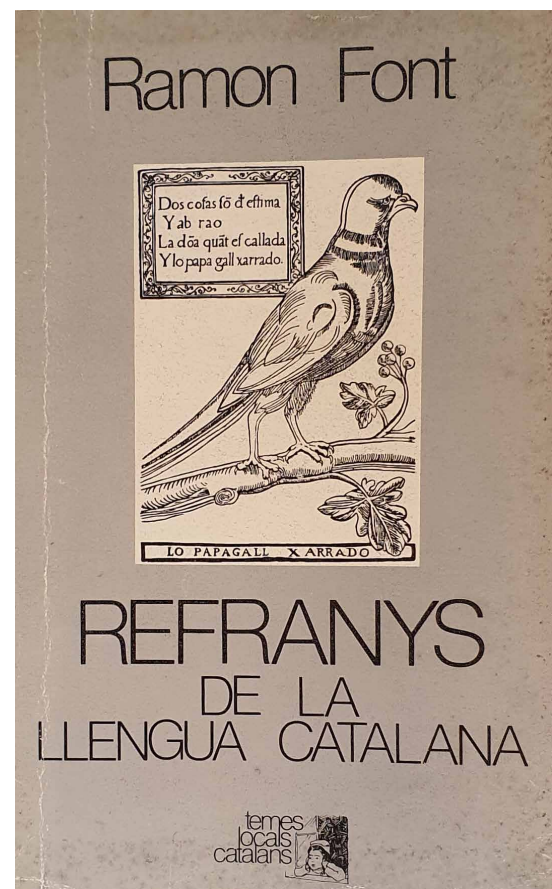
Carn fa carn, vi fa sang i pa fa femta. [Blanes.]

Carnestoltes voleu fer, | i no teniu cansalada: | aneu as cul de s'Agullé | pegueu-li queixalada! [Cadaqués.]

—*Col, per què no t'has cuit?* —*Perquè no m'has remenat.*

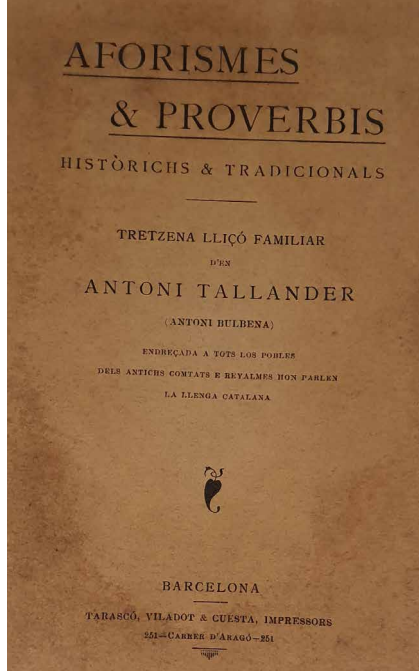
D
De llegum i moniatos, no te'n fiïs, que fan flatos.
Desgraciat del que entra a la panxa dels altres.

E
El cafè fa pair bé.
El colom menja argent i caga plom. [Es diu d'un negoci ruïnós.]
El mal de cap, el menjar el bat.
El millor formatge té cucs.
El moscatell conserva la vista i aixeca l'ocell.

>> Portada de Refranys de la llengua catalana, de Ramon Font, vicari i arxipreste de Girona.

El pa de la veïna és medicina.
El pinyó dona aliment al cos, lleva la set i cura la tos.
El porc i l'oliver procuren bona vianda.

>> Portada d'Aforismes i proverbis, de Ramon Tallander.

[Es diu perquè el greix de porc i l'oli donen gust als plats. Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

El vi fa parlar llatí.

En llescar el pa es coneix la madrastra. [Es refereix al repartiment generós del menjar segons els lligams familiars.]

Escudella de Cadaqués, naps i cols i no res més. [Perquè és un plat pobre.]

Escudella de vint-i-nou bulls. [És la que ha bullit massa de pressa. Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

Ésser de sucre. [Dit de l'infant o de la persona que es molesta per no res.]

Estar bé de sal. [Estar en una mala situació, en perill, en un estat que inspira preocupacions serioses. Segons el DCVB, de l'Empordà.]

F

Fer com els de Manlleu, que cadascú es pagui lo seu.

Fer com en Cluella, que menjava primer la carn d'olla que l'escudella.

Fer com en Xicu, que els pescava fregits. [Es deia del pescador que es vantava d'haver pescat molt.]

Fer com sant Joan, que predicava el dejuni i s'atipava de carn. [Es refereix a la hipocresia de certes persones.]

Fer un menjar de farda. [Menjar verdura sense carn.]

G

Gelat i laminadura fan mal a la dentadura.

L

L'espinac és l'escombra del ventre. [Neteja els budells.]

L'invent de la sopa d'all. [Plat atribuït al rei Jaume I, que en un moment de

gana va posar a bullir pa i all en una olla.]

L'oliva que es cull abans del febrer deixa l'oli a oliver. [Blanes.]

La carn d'olla de Cadaqués, naps i cols i no res més.

La carn d'olla d'en Pau, cols, trumfes i marramau. [Es refereix a un dinar pobre, sense substància.]

La sardineta de Blanes fuig del foc i cau a les brases.

Les gallines de Canapost van a pondre a Peratallada. [Sobre les relacions de veïnatge entre pobles. A Canapost hi havia bones gallines.]

Les olives i les dones, a les altres cases són més bones.

Llameca. [Persona delicada en el menjar. Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

M

Mengem bé, reposadament, com a Can Pagès d'Ermadàs. [Cal agafar-se la vida amb calma; el treball queda en segon terme.]

Menjar-se la mel amb el sucre. [Es diu d'una persona extremament llaminera.]

Menjar-se una cosa com un julep ('xarop amb aigua destil·lada'). [Es deia de la persona que menjava quelcom amb molta afició. Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

N

Ni taula sense pa, ni exèrcit sense capità.

O

Oli d'oliva tot mal esquivia.

P

Pa de Déu, pa de blat, que se'n pugi al cel la dona que l'ha pastat. [Oració que es deia en el moment de pastar el pa, un ritual important.]

Pa de fajol s'atura al coll. [De mal pair. Sentit a Olot.]

Pa de memòria. [Pa que es distribuïa a Lledó després de la celebració de l'àpat del funeral en memòria del difunt.]

Per Sant Lluc, mataràs el porc i la verema al cup.

Per ser bona la truita, ha de tenir quatre efes: fresca, franca, fregida i del Fresser.

Pera, préssec i meló volen un vi felló.

Plat de niu. [Plat fondo: «I un plat de niu amb un bocí mengívol» (F. Rahola, Filemon i Baucis).]

Q

Qui bé menja, bé beu i bé dorm, té la salut que vol.

Qui menja a hores, fa de rellotge.

Qui menja crostes, puja les costes.

Qui molt menja, poc menja; qui poc menja, molt temps menja.

Qui no té diners a la bossa, no pot fer dring-dring. [Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

Qui primer neix, primer peix. [Es diu quan hi ha diferències entre germans.]

Qui sopa molt a la nit, no dorm assossegat al llit.

Qui t'ha dat força per fer-te néixer, et doni força per fer-te créixer. [Es deia a l'hora de senyar el llevat, en senyal de respecte. D'A. Griera, de Girona.]

S

Ser (o fer) la ganància d'en Peix Fregit, que el venia a quatre i el pagava a sis. [Es diu en cas de mals negocis.]

Si el ventre et dol, menja sopes amb ponio.

Si vols estar bo, no mengis porc, menja moltó.

Si vols viure sa, busca el vi amb pa.

T

Tallar el bacallà. [Es diu perquè el prior del convent tallava i distribuïa les menges.]

Tampatantam. [Menjar quelcom en abundància: un tampatantam de maduixes. Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

Tant si són molls com sardines, aneu amb compte amb les espines.

Tia padrina, | passeu la farina, | poseu l'enllevat | feu un coca | per a l'avi Bernat. [Es deia mentre es feia l'operació de separar el segó de la farina, perquè el pa fos de millor qualitat. Segons A. Griera, de Sant Feliu de Guíxols.]

U

Un ou, el ventre no mou.

Un ou ferrat al matí és or, al migdia plata i al vespre mata.

V

Val més el bon porc que la mala guineu. [Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

Val més menjar blat, que pa de panís. [Segons Irene Rocas, de Llofriu.]

Vedella i moltó, olla de senyor.

X

Xocolata i sopa bullida, allarguen la vida.